

*Тищенко М.П.,
к.е.н., доцент кафедри політичної економіки
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана», м. Київ*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ПАРКІВ В УКРАЇНІ

У статті йдеться про створення і функціонування дослідницьких парків на базі університетів для створення високих технологій для критично важливих сфер.

В статье речь идет о создании и функционировании исследовательских парков на базе университетов для создание высоких технологий для критически важных сфер.

This article is developed to questions of creation and functioning research parks on the base of universities for creation of high-tech of critically important spheres.

Постановка проблеми. В умовах глобальної економічної кризи роль, завдання і вектор університетської освіти трансформуються під дією об'єктивних факторів: зростає рівень безробіття, незбалансованість структури і обсягів державного замовлення на підготовку фахівців з потребами ринку праці і з перспективними напрямками розвитку країни, як наслідок - незатребуваність фахівців із спеціальностей підготовки, демографічний спад, відсутність мотивації в освіті серед молоді.

У ринкових умовах виникло розуміння необхідності формування при університетах наукових і технологічних парків, інкубаторів технологій, які стали грати роль інтерфейсу між університетом і економікою, доводити їх до готового продукту і передавати в реальний сектор економіки. Саме дослідницький університет стає головним інституціональним важелем держави і ресурсом для розвитку інновацій. В умовах ринкової економіки держава може запропонувати лише правила інноваційного розвитку, політично і ресурсно стимулювати важливі проекти і програми. Усі інші види взаємодії між учасниками інноваційного процесу повинні здійснюватися самостійно на основі їх взаємних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд вітчизняної літератури досліджень показав, що через об'єктивні обставини максимальної наближеності проблематики дослідження до сучасного процесу модернізації вищої освіти, спектр питань пов'язаних з характеристикою форм інтеграції освіти, науки і виробництва поки що не став предметом спеціального осмислення. В той же час існує пласт досліджень, присвячених окремим аспектам даної проблематики. Так, проблема інтеграції освіти, науки і виробництва освітлювалася в працях російських вчених (С.В. Грачев, О.О. Городнова, О.Г. Мензулов, В.Б. Супян) в основному з позицій економічної теорії.

Мета статті: розгляд питання створення і функціонування дослідницьких парків на базі університетів для вирішення соціально-економічних проблем, впровадження інкубаторів технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідницькі університети стали рівноправними партнерами бізнесу в інтеграції науки, освіти, бізнесу, а іноді виконують в регіонах роль провідного, основного інтегратора. Навколо університету створюються дослідницькі парки як форма інтегрованого розвитку науки, освіти і бізнесу. Дослідницький парк є за своїм змістом об'єднаним навколо дослідницького університету науково-виробничою, учбовою і соціально-культурною зоною забезпечення безперервного інноваційного циклу.

Сутність концепції дослідницького парку полягає в тому, що створюється особлива інфраструктура, яка забезпечує зв'язок дослідницького центру і бізнесу, який створює і підтримує на стартовому етапі малі високотехнологічні підприємства. Синергетичний ефект від взаємодії учасників наукового парку веде до створення нової високотехнологічної продукції. У парках здійснюється технологічний трансфер, тобто передача нових технологій, проекти яких виникли в наукових центрах, у виробництво і забезпечення, таким чином, промислового випуску нової продукції.

У парках реалізується інтеграція науки з бізнесом, яка виконується в університеті. Парки допомагають науковцям, інженерам, програмістам довести свої ідеї до стадії комерційного продукту, стати підприємцями, організувати власні малі фірми. Дуже важливою для наукових підприємців-початківців є можливість спілкування з фахівцями різних спеціальностей - саме можливість інтердисциплінарних досліджень реалізується в атмосфері університету і поширюється на весь дослідницький парк.

Ядром парку є інноваційний бізнес-інкубатор, в якому дослідник після ретельної експертизи своєї розробки отримує можливість пільгової оренди приміщення і устаткування, ділових консультацій, фінансової, інформаційної і організаційної підтримки. Таким чином, в парку починають діяти юридично і економічно самостійні фірми.

Інтеграційні процеси України до розвинених країн змушують прискореними темпами здійснити загальнодержавні заходи відносно розвитку, дослідницьких університетів в Україні. Необхідність створення наукових парків на базі університету пояснюється також тим, що їх організація сприяє раціональному розміщенню продуктивних сил, зокрема, децентралізації промисловості, вирівнюванню економічного розриву периферійних районів і центру.

Сьогодні в системі вищої освіти України функціонують 345 державних вищих учбових закладів III - IV рівнів акредитації [1].

Якість української освітньої системи Світовий економічний форум в Давосі оцінює як 62-у у світі в 2011 році, а в 2010 році Україна займала 56 місце в рейтингу. Розвиток освіти є однією з найсильніших конкурентних переваг країни, яка надалі сприятиме її економічному зростанню.

У Світовому звіті конкурентоспроможності за 2011-2012 роки українська система вищої освіти характеризується одним з найвищих у світі рівнем здобуття вищої освіти серед населення (79,4%), при цьому найякіснішими вважаються математична і природознавча освіта (36 місце у світі), тоді як управлінська освіта в Україні значно відстає (117 місце у світі). Доступ до дослідницької інфраструктури потребує поліпшення (оцінено як 3,8 бали з максимальних 7), як і якість підготовки викладацького складу.

Система вищої освіти в Україні концентрується переважно на завданнях навчання і викладання, при цьому наука і дослідження традиційно були прерогативою Національної академії наук, яка має у своїй структурі мережу науково-дослідних інститутів.

У контексті перебудови української системи освіти і науки і, зокрема, її орієнтацію на європейський освітній простір університети стали активніше виконувати науково-дослідні роботи на базі університетів, створювати технічні парки і бізнес-інкубатори.

Дослідницький університет - національний вищий учбовий заклад, який має вагомі наукові досягнення, здійснює дослідницьку й інноваційну діяльність, забезпечує інтеграцію освіти і науки з виробництвом, бере участь в реалізації міжнародних проектів і програм. Постановою Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2010 року «Про затвердження Положення про дослідницький університет», статус дослідницького надається ВНЗ з метою підвищення ролі університету як центру освіти і науки, підготовки висококваліфікованих наукових і науково-педагогічних кадрів, впровадження в практику наукових досягнень, технічних і технологічних розробок, реалізації разом з іншими вищими учбовими закладами і науковими установами загальних програм за пріоритетними напрямками фундаментальних і прикладних наукових досліджень для вирішення важливих соціально-економічних завдань в різних галузях економіки.

В цілому, необхідними критеріями для отримання статусу дослідницького університету є засвідчені успіхи в науковій і учбовій діяльності, проведення фундаментальних і прикладних досліджень, підготовка відповідної кількості кандидатів і докторів наук, наявність в штаті університету необхідної кількості професорів і доцентів, які можуть бути науковими керівниками аспірантів, міжнародна діяльність університету, відповідність його інфраструктури. В Україні дослідницькими університетами вважаються (наданий офіційний статус) 14 вищих навчальних закладів (в т.ч. ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана»).

На дослідницькі університети покладаються завдання відносно здійснення досліджень в тих сферах професійної діяльності, які не були раніше досліджені, застосовувати інноваційні форми і методи навчання, здійснювати і розширювати програми обміну студентами, професорами і аспірантами, залучати студентів до досліджень, здійснювати науково-технічні винаходи і захищати права інтелектуальної власності на ці винаходи.

Діяльність університетського парку ґрунтується не на податкових і митних пільгах, а на поєднанні інтересів учасників інноваційного процесу. Компанії зацікавлені в постійному підживленні новими винаходами з метою модернізації і підвищення конкурентоспроможності своєї продукції; вчені - в практичному впровадженні своїх винаходів і отриманні роялті від цієї діяльності; факультети і кафедри університету - в отриманні місць практики для студентів, нових робочих місць для випускників, в оновленні своєї навчально-наукової бази за допомогою компаній; венчурні й інвестиційні фонди - в пошуку нових інноваційних проектів, які дали б їм можливість отримати прибуток від нових напрямів.

Права дослідницьких університетів передбачають ширшу автономію в науковій і навчальній діяльності, диверсифікацію джерел фінансування наукових досліджень, здійснення трансферу технологій і користування доходами від такої діяльності, самостійно встановлювати заробітну плату викладачам (до розміру подвійної оплати), зберігати статус неприбуткової організації, яка сприяє уникненню оподаткування, самостійно визнавати закордонні дипломи студентів і викладачів без нострифікації з боку міністерства, самостійно надавати звання кандидатів і докторів наук.

Об'єми фінансування провідних дослідницьких університетів України зростають з роками, проте не відповідають західним стандартам, де дослідницьким вважається університет, який отримує державне фінансування на суму 40 млн. доларів США, не враховуючи приватного фінансування. Українські Університети вимушені самостійно шукати кошти на проведення досліджень, встановлюють партнерські взаємовідносини з міжнародними суб'єктами, залучають кошти вітчизняних і зарубіжних учасників бізнес-середовища. Українські дослідницькі університети залучають близько 28% засобів за госпдоговірними операціями, проте частина державного фінансування все ще залишається домінуючою. Фінансова підтримка наукових парків за кордоном здійснюється як за допомогою прямих методів стимулювання діяльності (цільове фінансування програм, субсидії, венчурним фірмам, «інноваційні стипендії» та інші), так і непрямих (податкові, амортизаційні і інші пільги, довгострокові кредити та інші).

Соціально-економічне значення наукових парків за кордоном проявляється в тому, що діяльність наукових парків охоплює найширше коло економічних, техніко-технологічних, науково-дослідних,

комунікаційних, соціально побутових та інших проблем. Серед економічних показників діяльності наукових парків можна виділити такі як: прибутковість, рентабельність наукових парків, кількість випущених в рік нових видів продукції, патентна активність фірм, парків та ін.

В середньому в економічно розвинених країнах наукові парки випускають не менше двох найменувань нових товарів через кожні два роки. У разі успіху наукові парки можуть принести значну і швидку економічну віддачу.

Іншою складовою учбового процесу є його ринкова орієнтованість - університет ставить завдання до 2020 року поліпшити свої конкурентні позиції з питання забезпечення роботою своїх випускників і входження в топ-10% по працевлаштуванню студентів. Університет - це місце, через яке проходять тисячі і десятки тисяч студентів з новими ідеями, а ці ідеї за сприятливих умов можуть успішно комерціалізувати і бути виведеними на ринки. Крім того, ефективне функціонування університетських парків можливе лише за наявності в них необхідних соціальних умов і культурного середовища. Фокусом в сприянні працевлаштування студентів стає розвиток міжнародних програм студентського обміну, волонтерської діяльності, стажувань і працевлаштування студентів, які повинні покривати, принаймні, 50 % студентів. Першим кроком реалізації такої форми роботи в ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана» являється створення і діяльність студентського бізнес-інкубатора, який є єдиним успішно функціонуючим студентським бізнес-інкубатором в Україні, починаючи з 2007 року. У своїй діяльності студентський бізнес-інкубатор сприяє реалізації підприємницьких ідей студентів, активізації індивідуальної роботи студентів в поглибленні знань за фахом, мотивує розвиток у студентів навичок командної роботи і ділових компетенцій.

Слабкою стороною дослідницького парку в Україні є відсутність досвіду написання патентів патентними повіреними, які, будучи юристами, не уміють захистити головне зерно винаходу. Переважну більшість українських патентів пишуть самі науковці, які легко розкривають головну ідею винаходу, проте не уміють захистити її юридично. Крім того, чинне законодавство виключає з інноваційного циклу сама держава, і наукові інститути і університети, оскільки авторами українських патентів є лише учені, які самостійно не в змозі організувати виведення на ринок своїх винаходів (технологічний трансфер), на відмінність, наприклад, від американського досвіду, де законом Бей-Доула (Bayh - Dole act) від 1980 р. чітко визначений порядок отримання університетами прав на патенти і переходу цих прав до держави у разі їх неефективного впровадження.

Між патентом і впровадженням товару/послуги в Україні існує величезний розрив. Це пов'язано з тим, що наукові установи або університети вимагають від науковців лише підготовки і реєстрації

патентів, а не кількості проданих ліцензій, заснованих стартап-компаній або об'ємів зароблених грошей, за рахунок комерціалізації винаходів.

В Україні існує недостатня кількість іноземних і національних інвесторів високотехнологічного бізнесу. Вони не йдуть в цей сектор, враховуючи відсутність механізмів інноваційної діяльності, відповідного законодавства і стабільності.

Маючи можливість аналізувати свої слабкі і сильні сторони, дослідницькі університети в Україні повинні зробити власну політику ведення науково-педагогічної і дослідницької діяльності, акцентуючи увагу на поліпшенні досягнень і нівелюванні недоліків, вираженням якої мають бути стратегії розвитку університетів.

Висновки. Для розвитку університетських дослідницьких парків в Україні потрібна діюча державна політика, спрямована на пріоритетний науково-технологічний розвиток. Слід зазначити, що ця політика має бути серед головних програмних принципів найбільших політичних партій України, стати пріоритетною в реальних діях керівників держави усіх рівнів державного управління.

Доцільно здійснити комплекс заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності національної науки і освіти. З широкого спектру наукових досліджень і підготовки кадрів, традиційно здійснюваних в Україні, мають бути виділені ті, де існують відповідні умови для створення так званих острівців прориву (потужні наукові школи, матеріальна база, лідерські позиції, і тому подібне). На цих напрямках (їх для України не більше десяти) необхідно сконцентрувати найкращі людські і фінансові ресурси, забезпечити адміністративну підтримку, інтеграцію суто дослідницького і університетського сегментів для кадрового супроводу наукових програм. Численні розпорядники кредитних коштів, які спрямовуються на науку, мають бути скоординовані єдиним державним органом з метою направлення цих ресурсів на важливі для держави напрями розвитку - створення дослідницьких парків.

Для зменшення розриву між академічною і університетською наукою потрібно створити таке освітньо-наукове середовище, в якому наука передає освіті останні досягнення, формуючи її передове досягнення, а освітня компонента наповнює наукову сферу талановитою молоддю, з якої виростуть майбутні дослідники, які володіють сучасною методологією науки. У такому середовищі практично зникне межа між дослідженням і дипломною або курсовою роботою, між викладачем і науковцем.

Важливо забезпечити інноваційний розвиток одночасно у головних індустриально і науково розвинених регіонах України. Інтерес місцевої влади до підтримки і розвитку власного інноваційного середовища полягає в тому, що останні дають регіону додаткові й інтелектуально орієнтовані робочі місця, залучають зовнішній інвестиційний капітал.

Досвід розвитку іноземних дослідницьких парків показує, що місцева влада надає своїм науковим паркам території для розвитку діяльності, приміщення, іноді право володіння частиною пакетів акцій для участі в управлінні інноваційною структурою. В Україні можливе створення і розвиток дослідницьких парків на базі філій університетів в регіонах для вирішення соціально-економічних проблем місцевого самоврядування. Місцеві органи влади могли б робити замовлення на створення високих технологій для критично важливих сфер: енергозбереження, біотехнології для харчового і аграрного секторів промисловості, інформаційних систем, для ефективнішого управління різними інститутами і ін.

Прикладом інтеграції науки, освіти і бізнесу можна назвати трирічний проект «Місцеве самоврядування в Україні: підвищення кваліфікації і прикладні дослідження» (закінчився в 2012 р.), який був спрямований на реформування системи охорони здоров'я в двох регіонах України - Одеській і Миколаївській областях. Було проведено дослідження муніципальної медицини, створені умови для підвищення якості зроблених послуг населенню завдяки взаємодії дослідників, які розробили систему критеріїв і показників для оцінки якості надання медичних послуг, визначили методіку дослідження на основі бенчмаркетинга; викладачів, які навчали представників місцевих органів влади; самих інститутів місцевих органів влади і бізнес структур, які створили комерційну пропозицію по наданих послугах. У рамках проекту створена мережа, яка об'єднала фахівців з 6 міст, готових до реформ, удосконалення муніципальних послуг. Результати дослідження і проведені реформи в двох областях дали стимул для реформування системи охорони здоров'я по всій території України. Реалізований проект дає основу зробити висновок, що партнерство з дослідницькими університетами може сприяти економічному розвитку міста.

Використані джерела інформації:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]: <http://www.ukrstat.gov.ua/>